

LÄRARHANDLEDNING

KÖRSBÄRSTRÄDGÅRDEN

AV ANTON TJECHOV

DRAMATEN

HEJ LÄRARE!

Det här materialet är till dig som har en klass som ska se *Körsbärsträdgården*. Här finns tips på hur ni kan förbereda klassen inför teaterbesöket och reflektera efteråt.

Under repetitionsarbetet har vi arbetat med referensklasser och genrep publik från gymnasie- och folkhögskola. Vill du delta med din klass i arbetet med kommande produktioner? Mejla Dramatens dramapedagog elin.callmer@dramaten.se Vi har också en Facebookgrupp "Dramaten för lärare" som du gärna får gå med i.

OM FÖRESTÄLLNINGEN

Världen är i förändring. Men det vill Ranevskaja och hennes förnäma men numera utfattiga familj inte riktigt ta in. De har samlats på sitt anrika och högt belånade gods, som nu måste säljas. Att köparen verkar bli en nyrik bonde är extra smärtamt för familjen. Anton Tjechovs klassiska pjäs beskriver ett paradigmskifte, ett omkullkastande av rådande maktbalanser, så otänkbart att de inblandade inte verkar förstå att det är möjligt.

Den tyske regissören Michael Thalheimer återvänder till Dramaten med denna mångbottnade pjäs, gjord för en stor ensemble. Thalheimer är en av Europas mest uppmärksammade och prisbelönta regissörer, känd för sina koncentrerade och minimalistiska uppsättningar av klassiska pjäser. På Dramaten har han tidigare satt upp *Kasimir och Karoline*, *Woyzeck*, *Peer Gynt* och *Elektra*.

Körsbärsträdgården hade urpremiär 1904 i regi av Konstantin Stanislavskij, som till Tjechovs förtret satte upp den som en tragedi. Tjechov själv menade nämligen att pjäsen är en komedi. Trots den omdiskuterade premiären blev pjäsen snabbt en stor succé, som sedan dess spelats flitigt runt om i världen.

INNAN TEATERBESÖKET

En del elever är vana att se scenkonst och för andra kan det vara första gången de besöker en teater. Det kan vara viktigt att påminna eleverna att man inte behöver "förstå" allt. En föreställning är en sammansättning av många olika delar: ord, rörelser, gestaltning, ljud, ljus mm.

Berätta för eleverna att *Körsbärsträdgården* spelas på Stora scenen och är 2 timmar lång utan paus. Det kan vara bra att veta att det förekommer höga ljud och nakenhet i föreställningen.

ATT VARA PUBLIK

Prata gärna med klassen om vad det innebär att vara publik. Förslag på frågor:

- ▶ Vad är det för skillnad på att vara publik på en teaterföreställning och på bio?
- ▶ Har någon varit på teater förut? Har någon varit på Dramaten förut?
- ▶ Vad finns det för farhågor och förväntningar inför teaterbesöket?

VILKA HANDLAR DET OM?

Körsbärsträdgården innehåller ett stort persongalleri, det kan vara bra att gå igenom karaktärerna med klassen innan teaterbesöket som en förberedelse.

Föreställningen startar med att köpmannen Lopachin (Andreas Rothlin Svensson) står på scenen tillsammans med husan Dunjasja (Manuela Gotskozik Bjelke). De väntar på Ranevskaja (Rebecka Hemse) med familj som är på väg hem till sitt gods och ståtliga körsbärsträdgård efter fem års bortavaro. De lämnade godset efter att Ranevskajas son omkom i en drunkningsolycka och har sedan dess bott utomlands. Kvar i huset vid körsbärsträdgården har fosterdottern Varja (Electra Hallman) stannat kvar, liksom tjänstefolk. Bland annat betjänten Firs (Per Mattsson).

Familjen har tidigare varit mycket förmögen, men är nu utfattiga och har skulder de inte kan betala. Deras älskade gods och körsbärsträdgård måste därför säljas, vilket familjemedlemmarna förhåller sig till på olika sätt.

LJUBOV ANDRÉJEVNA RANEVSKAJA
Godsäggarinna. Spelas av Rebecka Hemse.

ANJA
Ranevskajas dotter. Spelas av Tina Pour-Davoy.

VARJA
Ranevskajas fosterdotter. Spelas av Electra Hallman.

LEONID ANDRÉJEVITJ GAJEV
Ranevskajas bror. Spelas av Erik Ehn

JERMOLAJ ALEXEJEVITJ LOPACHIN
Köpman, numera rik. Son till en frigiven, tidigare livegen bonde. Spelas av Andreas Rothlin Svensson.

PJOTR SERGÉJEVITJ TROFIMOV
Student, tidigare lärare till Ranevskajas avlidne son. Spelas av Nemanja Stojanović.

**BORIS BORISOVTJ SIMEONOV-
PISJTJIK**

Aristokrat och godsägare (inte samma gods som Ranevskajas). Spelas av Torkel Petersson

CHARLOTTA IVANOVNA

Guvernans, Anjas förkläde i Europa. Spelas av Kristina Törnqvist.

**SEMJON PANTELÉJEVITJ
JEPICHODOV**

Bokhållare, förälskad i Dunjasja. Spelas av Rasmus Luthander.

DUNJASJA

Husa. Spelas av Manuela Gotskozik Bjelke.

FIRS

Betjänt. Spelas av Per Mattsson.

JASJA

Ung betjänt. Spelas av Christoffer Svensson.

SAMHÄLLET RUNTOMKRING

Förbered gärna klassen genom att prata om den samhälleliga kontext som föreställningen utspelar sig i. Det kan vara bra att ha förförståelse om livegenskapen i Ryssland och att den upphävdes 19 februari 1861 av tsar Alexander II. Det sägs att tsaren ansåg att det var "bättre att avskaffa livegenskapen ovanifrån än att vänta tills den avskaffar sig själv underifrån".

► Läs mer, till exempel här: <https://www.so-rummet.se/aret-runt/livegenskapen-avskaffas-i-ryssland>

► Här finns också en text av Lars Kleberg, professor emeritus i ryska vid Södertörns högskola, författare och översättare. Kopiera gärna upp och läs texten tillsammans med klassen.

TJECHOV OCH FRIHETEN

av Lars Kleberg

Vad var den stora frigörelsen som det talas om i *Körsbärsträdgården*? Den gamle betjänten Firs kallar den för "olyckan", medan den unge köpmannen Lopachin talar ironiskt om att somliga tycker det var bättre förr, när herrarna kunde piska sitt husfolk.

År 1861 hade Rysslands tsar Aleksander II, efter långt grubbel och många betänkligheter, beslutat att livegenskapen skulle upphävas. Det skedde fyra år innan slaveriet avskaffades i USA. Livegenskapen i Ryssland hade likheter med slaveriet – bönderna var bundna till de gods där de var födda, godsägarna hade rätt att bestraffa dem efter eget godtycke och att pantsätta eller sälja dem till sina jämställda. Adelsmännen räknade sin rikedom i hur många "själar", det vill säga livegna, som de ägde och härskade över. De livegna kunde dock flytta, utbilda sig och till och med köpa sig fria – men allt under förutsättning av godsägarens godkännande. Anton Tjechovs farfar var sålunda född livegen men hade genom arbete och besparingar kunnat köpa sig och sin familj fria.

Många liberala hoppades att böndernas frigörelse 1861 skulle vara början på avgörande reformer – en ny konstitution, medborgerliga rättigheter, ett självständigt domstolsväsen – som på sikt skulle göra Ryssland till ett land av västerländsk modell. Men frigörelseprocessen hann knappt börja innan den tvärbromsades. Pjotr Kropotkin beskriver i sin märkliga bok *En anarkists minnen* hur "bondefrigörelsen" förvandlades till ett enormt bedrägeri mot de jordlösa bönderna, som måste betala överpris till godsägarna för den jord som de hade rätt till och sätta sig i skuld som de inte kunde betala – medan aristokraterna kvitterade ut enorma belopp från staten som garanterade lånen. Alla löften om liberala reformer drogs tillbaka. I stället vände männen som omgav tsaren dem till sin motsats. I Sankt Petersburg härskade feghet, korruption och angiveri, och ute i landet följde man lydigt efter. I varje by skrev prästerna rapporter till polisen om någon vågade yttra oppositionella åsikter.

Kropotkin skriver: Chefen för statspolisen, general Sjuvalov, och general Trepov, som var chef för Petersburgpolisen, var Rysslands verkliga härskare. Alexander II var deras instrument och effektuerade politiken. De styrde genom rädsla. Trepov hade skrämt Alexander med revolutionens spöke – en revolution som skulle bryta ut i S:t Petersburg – så till den grad att om polischefen kom några minuter sent till palatset för sin dagliga avrapportering undrade kejsaren genast: "Är allt lugnt i S:t Petersburg?" (Övers. Karin Grelz)

Detta var 1870- och 1880-talens verklighet i Ryssland. Ofriheten, kryperiet inför överheten och skrällen för polisen var en självklarhet för alla. I den ryska litteraturen är detta elefanten i rummet. Författarna – Turgenev, Tolstoj, Dostojevskij och alla andra – förbigick den med tystnad, och läsarna förstod att de gjorde det och kunde läsa mellan raderna. Dagens västeuropeiska läsare borde kanske läsa Kropotkin först för att förstå vad som sägs och inte sägs i de klassiska verken. Det gäller även Tjechov.

Ofriheten och rädslan för polisövervakningen är den luft som Tjechovs personer andas. Det gäller både de komiska novellerna och hans större verk. Ändå tycks Tjechov ha menat att den största källan till människors ofrihet är deras invanda, självvalda underkastelse i stort och i smått. ”Det är konstigt att människor är rädda för friheten”, noterar han i ett brev.

Friheten var det Tjechov höll högst. Hans vän författaren Maksim Gorkij sa: ”Ni är den enda fria människan i Ryssland”. Men i Tjechovs berättelser och pjäser lyser friheten med sin frånvaro. Hans verk kunde i stället kallas en encyklopedi över ofrihetens former. Överallt möter man inte bara fängelser, sjukhus och andra slutna rum utan också landsortshålor med gråa plank runt husen, avkrokar isolerade genom oväder och katastrofer eller lantställen från vilka personerna av en eller annan anledning inte kan resa. Människorna är inte bara fångade av yttre omständigheter. De är också fångna i ett eget fängelse som kan vara yrkesrollen, rangen, namnet, kläderna. Innanför det egna fängelset eller skalet lever människan, rädd för friheten. Det gäller också de tragikomiska personerna i *Körsbärsträdgården*. De är fångade i sina egna rollers nät. Då de talar om friheten ligger den i en obestämd framtid, som i studenten Trofimovs utläggningar. Kärleken och friheten framför ögonen ser han inte. När körsbärsträdgården är såld vet människorna inte om de skall gråta eller faktiskt andas ut. Den ruinerade godsägaren Gajev säger: ”Innan körsbärsträdgården såldes var vi bara oroliga och vändades, men sen när det hela var oåterkalleligt bestämt, då lugnade vi oss och blev nästan glada...”

Tjechovs personer talar gärna om framtiden. Själv var författaren mycket ovillig att yttra sig om den. Hans förhoppningar om Rysslands förändring var små eller ställda på lång sikt. En gång sa han: ”Jag tror på framsteget. Skillnaden mellan då jag fick stryk och då jag inte längre fick stryk är enorm”. Tjechovs genomskådande blick har inte förlorat sin aktualitet. I dagens Ryssland skulle han antagligen ha upprepat sina ord: ”Det är konstigt att människor är rädda för friheten”.

EFTER TEATERBESÖKET

När det gäller att tolka teater finns det inte något rätt eller fel. Ni som sett föreställningen har säkert upplevt den på olika sätt. Vi vill uppmuntra till reflektion bortom huruvida föreställningen var ”bra” eller ”dålig”. Vi hoppas att Körsbärsträdgården kan bidra till spännande samtal i klassrummet.

MINNESRUNDA – samtal

Ett sätt att börja prata om föreställningen är att samla ihop upplevelserna i en runda. Samla klassen, gärna på stolar i en cirkel. Börja med att låta var och en fundera för sig själv kring vad hen minns starkast från föreställningen. Uppmuntra eleverna att vara tysta och kanske blunda medan de funderar.

Låt sedan var och en i tur och ordning säga något de minns från föreställningen, till exempel en karaktär, en replik eller något ur scenografin. Var och en säger bara en sak de minns. Uppmuntra gärna eleverna att säga olika saker för att få syn på hur många intryck och minnesbilder en föreställning kan ge.

FÖRESTÄLLNINGENS OLIKA ELEMENT – samtal

En föreställning innehåller många olika element och det är många som jobbar med en föreställning men som inte själva står på scenen. Till exempel regissör, dramatiker, scenograf, ljusdesigner, kompositör, kostymör, rekvisitör, maskör och tekniker. Allt vi ser och hör på scenen är resultatet av medvetna val. De som arbetat fram föreställningen har velat skapa vissa stämningar, känslor och bilder.

Dela in eleverna i mindre grupper och låt dem prata utifrån följande frågor eller välj några av frågorna och prata i helklass.

SCENRUMMET

- ▶ Hur såg scenbilden ut?
- ▶ Hur förändrades scenbilden under föreställningens gång?
- ▶ I vilka olika rum/i vilka miljöer utspelade sig berättelsen?
Hur skapades de olika rummen?
- ▶ Var det lätt eller svårt att förstå i vilka rum det utspelade sig?
- ▶ Fanns det något i scenografin som ni tyckte extra mycket om?

LJUS OCH LJUD

- ▶ Hur användes ljud och musik i föreställningen?
Vilka olika stämningar skapades?
- ▶ Hur användes ljus och mörker i föreställningen?
Vilka olika stämningar skapades?

TID OCH RÖRELSE

- ▶ Under hur lång tidsperiod utspelade sig berättelsen?
- ▶ Berättades berättelsen i kronologisk ordning eller mer fragmentariskt?
- ▶ Vilka rytmiserande element innehöll föreställningen?
När rörde den sig snabbt och långsamt?

GESTALTNING

- ▶ Fanns det någon huvudroll?
- ▶ Vilken roll hade den starkaste drivkraften?
- ▶ Fanns det någon antagonist eller protagonist?
- ▶ Vad är det för typ av karaktärer som skådespelarna gestaltades?
- ▶ Hur använde skådespelarna sitt kroppsspråk, var det verklighetstroget eller överdrivet/förhöjt?
- ▶ Hur använde skådespelarna sina röster? Hur sades replikerna?
- ▶ Hur passade skådespelarna för sina roller?
- ▶ Hur såg kostym, mask och peruk ut? Gick den med eller emot scenografin och/eller karaktärernas roller. Gav den kontrast eller förstärkte den?
- ▶ Hur relaterade skådespelarna till publiken? Bjöd de in oss på något sätt?

KONFLIKT

- ▶ Vilken var huvudkonflikten i berättelsen? Hur förhöll sig de olika karaktärerna till den konflikten?
- ▶ Vilka olika slags konflikter fanns i berättelsen? Inre konflikter i människorna? Konflikter mellan människorna? Konflikter mellan människa och samhälle?
- ▶ Hur gestaltades konflikterna på scen?

PUBLIKUPPLEVELSEN

- ▶ Vill iscensättningen underhålla eller utmana sin publik?
Var den överraskande på något sätt?
- ▶ När och hur blev du berörd av föreställningen?
- ▶ Upplevde du att det fanns närhet eller distans mellan publiken och scenen?
- ▶ Hur påverkade det din upplevelse av föreställningen att den spelades på Dramaten?
- ▶ Hur påverkades upplevelsen av var du satt i salongen?
- ▶ Hade du upplevt föreställningen på ett annat sätt om du sett den från en annan plats i salongen?

SYMBOLIK – samtal

Prata om symboler och/eller metaforer som finns i *Körsbärsträdgården*.

- ▶ Vad kan själva körsbärsträdgården vara en symbol eller metafor för?
Vad symboliserar det att tvingas sälja gården, att hugga ner trädgården?
- ▶ På slutet lämnas Firs ensam i huset, de glömmer kvar honom.
Vad symboliserat det?
- ▶ På vilket sätt kan föreställningen tematik och symboler relateras till sådant som händer i dag?

STATYER – uppvärmning inför ”en viktig händelse”, dramaövning

Detta behövs: Golvutrymme, fungerar bra i klassrummet om man skjuter undan bord och stolar. Dela in klassen i flera smågrupper, cirka 5–7 personer per grupp.

Instruktion: Förklara att eleverna tillsammans, i respektive grupp, ska gestalta olika ord som du kommer ropa ut. De ska använda sina kroppar och bilda så kallade "statyer". Till exempel om du säger "alla blir en cirkel" så ska respektive grupp tillsammans bilda en cirkel, kanske genom att ställa sig i en ring och hålla varandra i händerna. Statyerna ska stå helt stilla och vara ljudlösa.

Det är bra om det finns en tidsbegränsning så att grupperna bejaktar sina första associationer och hjälper varandra att snabbt ställa sig i statyer. Räkna gärna ner från 10 till 0 med instruktion om att de på "noll" ska stå helt stilla. Även om eleverna inte är vana att arbeta med drama brukar den här övningen fungera bra. Du börjar varje mening med "alla blir...", eleverna gör en staty. Du räknar ner från 5–0 och på noll ska alla statyer stå helt stilla. Ropa sen ut nästa ord.

Förslag på ord att använda som uppvärmning:

- ▶ Cirkel
- ▶ Pizza
- ▶ Kaktus
- ▶ Noshörning
- ▶ Motorcykel
- ▶ Läppstift
- ▶ Körsbärsträd
- ▶ Familj
- ▶ Skulder
- ▶ Ojämlighet
- ▶ Konflikt
- ▶ Gemenskap

EN VIKTIG HÄNDELSE – gestaltning, dramaövning

Detta behövs: Golvutrymme, fungerar bra i klassrummet om man skjuter undan bord och stolar. Dela in klassen i flera smågrupper, cirka 5–7 personer per grupp.

Instruktion: Dela in klassen i mindre grupper och låt de välja ut en händelse, scen eller situation ur *Körsbärsträdgården* som dom tycker är viktig för berättelsen. Låt de sedan gestalta den händelsen i en kort scen. Scenen får gärna börja med en stillastående staty som sen börjar "leva". Låt en grupp i taget visa sin staty, låt de andra eleverna gissa vad de ser. Låt sen varje grupp spela upp sin scen. Fråga varför de valt just den situationen som en viktig sekvens.

RECENSIONER – samtal

Nedan finns några recensioner av föreställningen. Läs och prata med eleverna, håller de med om det som skrivits eller tycker de annorlunda?

Amelie Björck i Aftonbladet:

www.aftonbladet.se/kultur/teater/a/2Bbder/recension-av-korsbarstradgarden-pa-dramaten

Maria Edström i Expressen:

<https://www.expressen.se/kultur/scen/ska-man-spela-ryskt-sa-ska-man-spela-tjehov/>

Ingegärd Waaranperä i DN:

<https://www.dn.se/kultur/korsbarstradgarden-ar-som-en-gruvlig-bilolycka-i-slow-motion/>

LÄS VIDARE

- ▶ *Tjehov och friheten – en litterär biografi*, Lars Kleberg, Natur och kultur.
- ▶ *Drama- och föreställningsanalys*, Rikard Loman, Studentlitteratur.
- ▶ *Att öppna nya världar*, Riksteatern. Finns att ladda ner som pdf.